

GENERÁLMAJOR IN MEMORIAM LADISLAV NOSÁK V ODBOJI

STANISLAV V. CHYTKA



CHYTKA, S. V.: Major General in memoriam Ladislav Nosák in the Resistance. *Vojenská história*, 3, 28, 2024, pp 132-146, Bratislava.

Ladislav Nosák, a prominent figure in the Slovak resistance and a participant in the Slovak National Uprising, has attracted historians' attention primarily due to his tragic fate in the fabricated trial alongside Viliam Žingor. The author, therefore, focused on portraying his resistance activities during the period of the Slovak Republic 1939–1945. As early as 1939, Ladislav Nosák actively participated in the so-called Ružomberok Rebellion, for which he was convicted in 1940. Shortly before the outbreak of the Slovak National Uprising, he was appointed Chief of Staff of the Second Czechoslovak Partisan Brigade of General M. R. Štefánik. With this unit, he participated in the defensive battles of the Slovak National Uprising. After its military defeat, he continued his illegal activities and, during February 1945, organised a partisan unit in the Fatranský Kriváň area. Post-war, he became involved in social life. In 1950, he fell victim to a fabricated trial and was executed.

Key words: Ladislav Nosák, Partisan Brigade of General M. R. Štefánik, Slovak National Uprising, Resistance 1939 – 1945.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2024.28.3.7>

Nešťastne zomrel chccejúc, aby iní šťastne žili

(vlastný epitaf)

Významná postava odbojového hnutí na Slovensku a ozbrojeného vystoupení ve Slovenském národním povstání, Ladislav Nosák, je sice poměrně známá, ale ve skutečnosti (jakoliv byl Nosákův život promítnut do některých i obšírnějších textů¹) nedostatečně – či spíše je zpracovaná jen v hlavních rysech. To platí i pro texty, zaměřující se jen na hlavní okolnosti Nosákova osudu.² Je to neopodstatněné opomíjení muže, jenž značnou část života zasvětil boji proti fašismu a v konečném důsledku se stal nezaslouženou obětí právě tohoto boje – navíc z rukou spolubojovníků – ať již v širších vztazích anebo jako bezprostředního aktu.

Ladislav Nosák se narodil v Kamenné Porubě v okrese Žilina – podle některých údajů v dělnické rodině, podle jeho vlastních byl otec správce lihovaru. Vyrůstal s třemi sestrami a dvěma bratry. Po absolvování lidové a měšťanské školy ukončil v roce 1937 lihovarnickou školu. Začal pracovat jako pomocný dělník u ČSD v Turanech. Po nástupu na základní vojenskou službu 1. října 1937 k horskému pěšímu pluku 2 v Ružomberku (rota doprovodných zbraní) zřejmě prošel poddůstojnickou školou. (Kmenový list uvádí jeho jméno jako Nossák.) Až zarážející svou rozporností je jeho služební hodnocení po skončení základního vojenského výcviku z pera českého nadřízeného: „...*potměšilý, jízlivý, pořádný, podvádí, málo ochotný a poslušný, líný. Dobře cvičí, dosti dobré voj. vystoupení, energický, málo iniciativní, pracovat by mohl lépe ale nechce.*“ Od 5. září 1938 byl zařazen jako střelec

¹ MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Slovenský biografický slovník, IV. zv., M – Q*, Martin : Matica slovenská Martin, 1990, s. 295; ŠTAIGL, Jan a kol. *Generáli – slovenská vojenská generalita 1918 – 2012*, 2. aktualizované a spresnené vydanie. Bratislava : MAGNET PRESS SLOVAKIA v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2012, s. 141 a n.

² Např. CHYTKA, Stanislav (ed.). *Ružomberská vzbura 1939*. Zborník vystúpení zo seminára 11. 6. 1999. Bratislava : Slovenský zväz protifašistických bojovníkov, 2000 o. i. s. 32, 64, 80; CHYTKA, Stanislav. Podmínky a formování protifašistického odboje v dolním Liptově (jaro 1939), II. In: *Zborník Múzea Slovenského národného povstania*, 15. Banská Bystrica : Osveta pre Múzeum SNP, 1990, s. 99, 113, 116, 117, 119. Také o něm píše řada článků v periodikách, případně na internetu či Wikipedii.

I. třídy z kanónu.³ Podle vlastního životopisu⁴ měl hodnost desátníka. Vzájemně se vylučující formulace jeho hodnocení se zdají nasvědčovat úplnému nepochopení Nosákovy osobnosti a zřejmě i osobnostních předpokladů. Možná lze jeho chování vysvětlit i tím, že měl podle manželčinych vzpomínek rozsáhlé všeobecné vzdělání, četl literaturu s historickým zaměřením a navzdory příslušnosti k evangelické a. v. církvi nenavštěvoval kostel, což vše má také jistou výpovědní hodnotu ve vztahu k nutnosti podřízovat se vojenské disciplíně (nemluvě o drilu).

Vznik Slovenského státu – evidentně nejen jako evangelík – rozhodně nepřivítal. Podle vzpomínek jeho manželky jí později vojáci, kteří s ním sloužili, vyprávěli, že „*ked' nastal ten Slovenský štát, tak on mal na čiapke toho leva, poklopával tou čiapkou o ruku a hovoril – že prisahal republike... že musí tu prisahu dodržať.*“⁵ S takovým postojem samozřejmě nepřekvapilo, když se zanedlouho stal příslušníkem odbojové skupiny (těžko hovořit o organizaci), která otevřeně při každé možné příležitosti aktivně vystupovala proti HSLŠ a Hlinkově gardě. Vesměs šlo o vojáky a poddůstojníky sloužící druhým rokem, jejichž postavení bylo umocněno faktickým rozbitím důstojnického a rotmistrovského sboru vyhnaním Čechů ze Slovenska. Vyšší funkce v armádě sice dokázalo MNO obsadit, ale na nižších velitelských funkcích to asi tak jednoduché nebylo. Proto vzrostla síla postavení poddůstojnického sboru. To plánovala skupina, nazývající se „Mor ho!“, využít k rozsáhlé akci. Zásadním problémem však bylo, že mimo konspirativní přípravy této akce (nutno podotknout, že pojem konspirativní zde vyjadřuje spíše představy zúčastněných než dodržování skutečných konspirativních předpokladů) skupina téměř polověřejně drobnými diverzemi znepříjemňovala činnost Hlinkově gardě v Ružomberku a okolí, narušovala její akce, otevřeně provokovala a dávala najevo principiální nesouhlas s politickým vývojem. Snad nejvýznamnější akcí bylo vyvěšení československé vlajky na triangulačním bodě na vrcholu Čebatě nad Ružomberkem k narozeninám A. Hitlera, spojené s plánovaným pokrytím města protifašistickými letáky – to měla uskutečnit spolupracující skupina studentů gymnázia, došlo však k prozrazení této akce. Nosák sám pomáhal zajišťovat dodávky těchto i dalších letáků z ilegální tiskárny Revoluční mládeže Slovenska v Turanech, podílel se na pokusu o vloupání do kanceláří Deutsche Partei a podobných krocích. Tyto činy i dále uváděné záměry jsou dostatečně popsány v materiálech uvedených pod poznámkou 2. Podobná vystoupení pochopitelně nemohla HG snášet bez protiopatření, což vedlo i k zadržení některých vojáků. Nemělo to však následky díky Nosákem osobně zprostředkované pohrůžce vojáků granátovým útokem na sídlo HG (podobně účinná bola i dezinformace o zaminování okolí místa vztyčení československé vlajky). V životopise o této kapitole života uvedl: Po vyhlášení Slovenského státu „*započal som v Ružomberku odboj rozširovaním letákov [s] rôznymi protifašistickými heslami, zorganizovaním skupiny zvaním >Morho< v ktorej prevážna väčšina boli vojaci. Dňa 5. júna [správne 4.] 1939 vystúpili sme otvorene proti gardistom a nemeckým votrelcom, došlo k boju medzi gardistami, žandármi a nami.*“ (Fakticky šlo spíše o masovou vzpuru než o koordinovaný boj, třebaže měla svůj výrazný ideologický československý charakter.) Hlavním cílem skupiny původně bylo vyvolat lokální povstání, získat pro něj místní dělníky (ve městě byl velmi silný papírenský a především textilní průmysl, jehož zaměstnanci rozhodně nebyli ve své velké části novému režimu nakloněni) a po demonstrativním vystoupení, vyzbrojení dělníků a krátkodobé obraně města odejít k tvořícímu se československému vojenskému odboji v Polsku. Ladislav Nosák patřil

³ Vojenský archiv - Centrálna registratúra Trnava, kmenový list.

⁴ Archiv Múzea SNP Banská Bystrica (AMSNP), UŠPH, f. 121, arch. jednotka 4 (1 – 334), MF 41, 191/65 (list 191). Ke kompletnímu kmenovému listu přístup pro ověření hodnosti již nemám.

⁵ NOSÁKOVÁ-SMIEŠKOVÁ, Elena – rozhovor s autorem, 1988. Archiv autora.

k úzkému kruhu organizátorů těchto příprav, ale stejně jako nikdo další neměl ani on představu o skutečných potřebách ilegální práce. (Nemohl samozřejmě tušit, jak se tyto naivní a geopoliticky nereálné plány promítnou do jeho příštího osudu.)

Desátník Elemír Čikel, patřící k jádru skupiny Mor ho, o Nosákovi řekl: že „*bol fešák a allét*“, ale především zdůrazňoval jeho schopnost spíše naslouchat a potom předkládat jasné a ucelené názory, podložené soustavně získávanými vědomostmi. Jeho okolí jej považovalo za vzor komunisty. Sice to neodpovídalo pravdě, ale byl to zřetelný odraz jeho zápalu pro boj proti fašismu a síly jeho osobního přesvědčení o potřebě aktivního boje, ale i osobní odvahy.⁶ Nosákův „spoluspiklenec“ Ladislav Záturský jej hodnotil podobně – jako nekompromisního, tvrdého a zaníceného odpůrce fašismu.⁷ Je ovšem známo, že Nosák v té době k žádné politické straně neinklinoval.

Jedna z několika málo povolených májových slavností k připomenutí posledního veřejného vystoupení Andreje Hlinky (dodatečně přeložená na 4. červen 1939) se měla odehrát v Ružomberku. Jenže – v tu dobu se už šeptandou v celé posádce rozšířilo, že se „něco velkého“ připravuje. Docházelo ke konfliktům mezi vojáky a gardisty, takže pod banální záminkou došlo na majálese – přičemž mezi vojáky panovalo přesvědčení, že právě teď začíná ta očekávaná velká akce – k masovému vystoupení, ke kterému se přidalo i civilní obyvatelstvo. Gardisti, členové Deutsche Partei a četnictvo byli rozehnáni, vojenská asistence se přidala ke vzbouřencům, město bylo prakticky obsazeno povstanci a jedinou pomocí proti nim bylo přivolání pěchoty a četnictva z Dolního Kubína a tanků z Martina. Následné odzbrojení povstalců, zatýkání civilních spoluorganizátorů a t. d. zaskočilo spiklence úplně nepřipravené stejně jako těsně předtím celý výbuch nespokojenosti s režimem. Ladislav Nosák měl štěstí (nebo spíše byl dostatečně rozhodný), že se mu podařilo opustit město dřív, než mohl být zatčen.

„*Na našu stranu pridala sa celá posádka Ružomberku. Do rána bolo mesto v našich rukách. Počas noci vidiac, že situácia je zlá, nakoľko okolité posádky už boli na ceste proti nám, snažili sme sa naložiť 6 nákladných áut zbraňami a tieto odviezť cez Oravu do Poľska, kde už toho času začínala sa tvoriť Československá légia. V tomto nám však prekazili z Martina došlé tanky, ktoré obsadili všetky križovatky mesta. Podarilo sa mi v civilu vyjsť z mesta a cez Oravu po pár dňoch dostal som sa do Poľska, kde som sa hlásil na Československom konzuláte.*“ Nevyřešenou otázkou už asi zůstane přesnost jeho údajů: podle slov manželky se prý nejdříve pokusil překročit polsko-sovětskou hranici s cílem dostat se ke vzdálenému bratranci do Leningradu, byl však po přeplavání pohraniční řeky zadržen sovětskou hlídkou a zavřen v jakési kůlně. Po vyslechnutí rozhovoru měl pochopit, že jako špion bude nejspíš zastřelen, takže se úspěšně pokusil o útěk zpět. Až poté asi následovalo přihlášení na konzulátě (rozhodně nebyl evidován ve stavu čs. vojenské skupiny, třebaže to uvádí hlášení o jeho zadržení.⁸ Mohlo však jít o Nosákovu legendu o dezerci z čs. legie kvůli odvelení do Francie, zakrývající skutečný důvod cesty na Slovensko.). Rozpory mezi těmito údaji jsou ovšem zcela nepodstatné, vše důležité mezi jeho vzpomínkou a dokumentací jeho případu je v souladu. „*Dňa 20. júla bol som poslaný kapitánom neznámeho mena, ktorý pracoval na konzuláte zpäť na Slovensko odkiaľ som mal previesť všetkých účastníkov na ružomberskej vzbure, dlhá možnosti aj so zbraňami. Dňa 30. júla bol som chytený slovenskou pohraničnou strážou a eskortovaný do Dolného Kubína. Z Dolného Kubína po dvoch dňoch eskortovali ma do Bratislavy. Na ceste do Bratislavy pokúsil som sa o útek v Kral'ovanoch, čo sa mi však*

⁶ ČIKEL, Elemír – rozhovor s autorem, 1983. Archiv autora.

⁷ ZÁTURSÝ, Ladislav – rozhovor s autorem, 1983. Archiv autora.

⁸ Vojenský historický archiv (VHA) Bratislava, f. VV2 – VDO2, šk. 4, 4/14/8, č. 8602, hlášení odloučené rotý samost. prap. III. Dolný Kubín.

nepodarilo.“ (Podle manželčina upřesnění to neměla být první cesta z Polska.) Při útěku měl údajně mít dohodnutou pomoc, ale předpokladem bylo přeběhnutí před příjíždějícím vlakem, který ho měl odříznout od pronásledovatelů. Vlak však zastavil příliš brzo, navíc narazil na skupinu kosců, kteří ho obklíčili. Vzdal se, ovšem až po pěti výstřelech, neboť nechtěl nikomu ublížit.

„V Bratislave po šesť mesačnom vyšetrowaní dňa 25. januára 1940 bol som odsúdený“ trestným konaním č. j. Vtr-1068/39 pro zločin přípravy úkladů o republiku, pokus o zločin krádeže, kázeňský přestupek, přečin rušení obecného míru, zločin zběhnutí a přečin nešetření služebních předpisů k těžkému žaláři v trvání 18 měsíců, zostřenému každý třetí měsíc jedním tvrdým lůžkem a půstem a samovazbou jeden měsíc v prvním, šestém, dvanáctém a osmnáctém měsíci výkonu trestu. S tím byl zbaven kromě hodnosti a pod. občanských práv s nezpůsobilostí získat je na tři roky. Započtena mu byla vazba od 30. 7. 1939 do 25. 1. 1940. (Jako vězeň byl 31. ledna 1940 převeden do prezenční služby.) Následně mu byl usnesením Hlavního soudu v Bratislavě na základě amnestie ze 13. 3. 1940 vyměřen nový trest – šestnáct měsíců.⁹ Trest vykonával v trestnici v Bratislavě.¹⁰ Po vypršení zkráceného trestu nastoupil na dosloužení vojenské služby, kterou ukončil 4. listopadu 1940. 26. června 1941 byl povolán k nástupu výjimečné činné služby (cvičení), již ukončil 13. července 1941.

18. července 1941 uzavřel sňatek s Elenou Liskajovou z Turan – „*Kamarát mu povedal, aby sa radšej oženil...*“, neboť ženaté z vojenské služby propouštěli. Díky sňatku se skutečně vyhnul nasazení na východní frontu. V dalším roce se jim narodila dcera Ladislava. Zaměstnání našel nakrátko jako lihovarnický praktikant v Lazanech v okrese Prievidza – podle manželky asi vypomáhal otcí. Odsud odešel do Chynoran (okres Partizánské), kde byl v letech 1941 – 1942 zaměstnán jako vrátný ve lnářské továrně. Až v roce 1943 našel zaměstnání odpovídající jeho vzdělání, když se zaměstnal u Slovenské banky jako lihovarník na jejím statku ve Fornoseku (od roku 1948 Tepličky v okrese Hlohovec). Odsud odešel v roce 1944 na stejnou práci do Belan (Gbelan v okrese Žilina?) u firmy Majlát. Tady už uvažoval o reálném boji: partyzán Pavol Mucha vzpomínal, že právě v „*budove bývalého grófa Majlátko... sa večerami konali schôdze, ktoré boli zamerané ponajviac pre partizánske hnutie. Vedúcim tejto skupiny bol Nosák Ladislav.*“¹¹

Den po vypuknutí Slovenského národního povstání se rodina rozrostla o syna Ivana.¹² V tom čase už byl Ladislav Nosák naplno zapojen do odboje. Podle vlastního životopisu v něm pokračoval hned po návratu z výkonu trestu. Ne zcela však odpovídá skutečnosti jeho tvrzení, že: „*Na žiadnu mobilizáciu ani na žiadne svolávacie lístky som do slovenskej armády nenarukoval.*“ Zde pominul výše uvedené výjimečné cvičení. „*Dňa 30. mája 1944 odišiel som do hôr.*“ Ovšem je velmi pravděpodobné, že po trestu a vojenské službě rychle oživil kontakty s bývalými členy Revoluční mládeže Slovenska z Turan, s nimiž spolupracoval a od nichž získával „podvrtné“ materiály hned po vzniku Slovenského státu. Byl mezi nimi m. j. i pozdější generál Jozef Fraňo, jak vzpomínala manželka. Jeho kontakty však byly podstatně rozsáhlejší, což mu umožňovalo relativně volný pohyb a aktivní účast na založení několika ilegálních revolučních národních výborů v Turci.

Ján Alexander Sitár vzpomínal: „*Ja som Laca Nosáka poznal pri organizovaní povstania, to znamená niekedy bezprostredne po tom, ako som sa dostal do kontaktu s Vladom*

⁹ Vojenský archiv – Centrálna registratúra Trnava, Kmenový list, výpis z trestního spisu. Samotný soudní materiál se pravděpodobně nedochoval, podle informace gen. JUDr. A. Rašly spisy shořely v r. 1945 při osvo-
bozování Bratislavy.

¹⁰ VHA Bratislava, f. MNO Slov., šk. 16, 57 314, 126/dôv. 1941, výroční zpráva – příloha.

¹¹ MUCHA, Pavol – vzpomínka v archivu autora.

¹² Dotazník pro Slovenský biografický slovník, vyplněný E. Nosákovou-Smieškovou, opis v archivu autora.

Jeršovom a s Vilom Žingorom... a hlavne som sa s ním zoznámil na Bagárovovej chate pod Minčolom. Na tej chate sa schádzali títo ľudia pracujúci v ilegalite a v odboji a tam sme sa schádzali s Ritnošíkom a dostávali sme od neho strelivo a ekrazit... Vtedy sme sa dohovorili s Ritnošíkom, že on nejaké zbrane pre túto skupinu vydá... Bolo tu jedno jednanie v Martine, kde sa zúčastnil Laco Nosák, Sološenko, Kováčik, ja a Ritnošík.“ Prestože niekedy v červnu – červenci na Bagárovovej chate Ritnošík zbraně prislíbil, „teraz začal cúvať. No a došlo k druhému jednaniu, kde proste začal Laco Nosák tvrdo na mňa, lebo ja som vlastne doniesol túto možnosť... no tak tu išlo natvrdo... a mne bolo povedané, že sa bude strieľať.“¹³ Ritnošík nakoniec zbraně dodal „do Sklabine – to už bola obsadená Sklabiňa... Potom som Laca Nosáka poznal zo Sklabine, ale potom som sa ja s Lacom Nosákom nedostal nikde bližšie.“¹³ Ačkoliv se Nosákův přístup může jevit jako bezohledný, ve skutečnosti neměl jinou možnost – Ritnošíkův slib byl součástí dobrovolné, ale zákonitě tvrdé disciplíny, bez níž odboj nemohl fungovat. A partyzánská skupina beze zbraní byla spíše jen houfem odhodlaných nadšenců než bojovou jednotkou.

Z původní partyzánské skupiny, čítající původně okolo 15 příslušníků, velmi rychle vyrostla jednotka o více než stovce partyzánů. Umožnilo to mimo jiné i vybudování lesního tábora, kde probíhal výcvik. S narůstajícími počty a odčleňováním hlavně sovětských a francouzských partyzánů došlo ke vzniku Druhé československé partyzánské brigády gen. M. R. Štefánika pod velením Viliama Žingora.¹⁴ Ladislav Nosák byl jmenován 25. srpna 1944 náčelníkem štábu brigády.¹⁵ Komisařem brigády se stal Karol Bacílek.¹⁶ (Není vyloučeno, že právě jeho dočasné působení v tomto štábu mělo později na Nosákův život velmi tvrdý dopad.) Začátkem září 1944 se L. Nosák stal i členem Revolučního okresního národního výboru v Martině.¹⁷

Podle vzpomínky Viliama Žingora byl začátkem srpna 1944 navázán kontakt mezi ním a výsadkem nadporučíka Velička na Prašivé v Nízkých Tatrách. Veličko o Žingorově skupině „informoval Hlavný štáb partizánskeho hnutia v Kyjeve a žiadal o moje vymenovanie za veliteľa, Jána Reptu – za zástupcu, Ladislava Nosáka – za náčelníka štábu...“¹⁸ Prakticky od počátku spolupráce skupin Žingora a Velička se ukazovalo, že jejich spojení nebylo právě šťastným krokem. De facto vedle sebe v jedné – teprve se formující – brigádě konstituovaly dva štáby, sovětský a slovenský, přičemž Veličko (na což zanedlouho povstání doplatilo m. j. pod Strečnem) prosazoval svou autoritu tak agresivně, že rozpory nakonec vedly k rozchodu a konstituování osamostatněné II. PB M. R. Štefánika pod Žingorovým velením. Jeho část navíc posílila asistenční rota ppl 6, která tři dny před vypuknutí SNP přešla k Žingorovi a přispěla svým počtem i výzbrojí k právě probíhajícímu ustanovování brigády. Ladislav Nosák byl nadále náčelníkem štábu, politickým komisařem se stal Karol Bacílek, jenž se právě nacházel v Turci. Po rozdělení původní brigády na základě Veličkova požadavku odešla II. PB M. R. Štefánika plnit úlohy do oblasti t. zv. Hauerlandu, tedy

¹³ SITÁR, Ján Alexander – rozhovor s autorem asi 1990. Archiv autora.

¹⁴ PLEVZA, Viliam – VLADÁR, Jozef – ŽIŠKOVÁ MOROŇOVÁ, Katarína (eds.). *Dejiny Slovenského národného povstania. Encyklopédia odboja a SNP*. Bratislava : Pravda, 1985, hesla Žingor, Viliam; Žingorova partizánska skupina.

¹⁵ PLEVZA, *Dejiny*, heslo Nosák, Ladislav.

¹⁶ HALAJ, Dušan (ed.). *Protifašistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Martin : Osveta, 1980, s. 60. Karol Bacílek – předválečný funkcionář KSČ, po emigraci do SSSR byl v roce 1943 vyslán zpět k odbojovému hnutí na Slovensku. Po osvobození vysoký představitel KSS, opakovaně ministr čs. vlád.

¹⁷ GIAČ, Michal (ed.). *Turčianske obce v odboji (1938 -1945)*. Martin : Osveta, 1989, s. 49.

¹⁸ UHRIN, Marian a kol. *II. slovenská partizánska brigáda M. R. Štefánika*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2009, s. 53.

mezi německé obyvatelstvo v okolí Německého Pravna, kde již existovaly jednotky Freiwillige Schutzstaffel (dobrovolná bezpečnost) – základ později zformované SS-Heimatschutz „Slowakei“.¹⁹ Po 10. září 1944 měl být L. Nosák ve funkci náčelníka štábu nahrazen P. V. Ancupovem (a V. Žingor K. K. Popovem). Zřejmě to pramenilo z využití situace, když Popov navzdory už předcházejícím informacím Velička pro UŠPH (jednoznačně potvrzujícími jednak vznik samostatné II. PB M. R. Štefánika, jednak složení jejího štábu) nahlásil Kyjevu sebe jako velitele. Dost paradoxně (dva náčelníci jednoho štábu, navíc bez formulování nějaké podřízenosti, jsou vyslovenou absurdností) potom až do jeho odchodu s nově vzniklou brigádou v říjnu 1944 v dokumentaci fungoval jako náčelník štábu spolu s L. Nosákem.²⁰

Po návratu brigády do prostoru původního nasazení prošly její oddíly řadou bojů. 5. září 1944 začala Panzer Division Tatra s postupem soutěskou Strečna na Vrútky a II. PB dostala za úkol bránit v prostoru Martinských holí německému proniknutí do týla povstalců. Ladislav Nosák sice dostal od Popova 7. září rozkaz k přesunu se šedesátičlennou skupinou do Banské Bystrice převzít materiál pro brigádu, ale zůstal na bojišti v dolině Rajce. Dnem 10. září se funkce náčelníka štábu ujal Ancupov, zatímco Nosák velel skupině odrážející v tvrdém boji útok v oblasti Rosina – Višňové – Turie. Úspěšná obrana způsobila Pz. Div. Tatra ztrátu dvou tanků a dvou obrněných transportérů. V. Žingor vysoce hodnotil nejen Nosákovu přímou účast v boji, ale i jeho velení celé operaci. 18. – 19. září se dva oddíly brigády pokusily pod velením Nosáka a Popova proniknout do prostoru žilinského letiště, ale neúspěšně. Byl to jeden z posledních ofenzivních kroků brigády před přechodem do obrany.²¹ (Brigáda se potom od 8. října 1944 až do 21. ledna 1945 musela dostávat do bojů se 14. divizí granátníků Waffen SS Galizien.²²)

Protože byla brigáda pro německou armádu značným problémem, hledaly se i jiné cesty k jejímu oslabení než jen boj. K nim patřil i údajný pokus dvou agentů otrávit stravu v brigádní kuchyni.²³ O tom, že nešlo o ojedinělý pokus narušit chod partyzánského života, svědčí i pokus o atentát na L. Nosáka: v Kuneradu se jej pokusil atentátník v německém žoldu zastřelit, ale Nosákova reakce byla dostatečně rychlá, aby utrpěl jen povrchové zranění ruky a průstřel čepice.²⁴ Přitom všem nezůstával L. Nosák upoután jen k bezprostředně k bojové problematice. Pod několika (žel neidentifikovatelnými) pseudonymy publikoval v povstaleckém tisku básně. Asi nešlo o velké umění, ale byl to důkaz bohatého vnitřního života a odmítání krutosti momentální reality.

Boje v obraně pochopitelně nemohla partyzánská brigáda proti pravidelné armádě svádět donekonečna. Postupně docházelo střelivo, výbušniny, prakticky nebyla možnost střídání a odpočinku mužstva. Brigáda se tak začala postupně rozkládat. Ladislav Nosák byl odvelen od štábu brigády se šedesáti muži někdy na přelomu září a října. V Banské Bystrici měl zabezpečit potřebný materiál z povstaleckého území. Datum odchodu není asi přesně znám

¹⁹ UHRIN, II. slovenská, s. 66 – 69.

²⁰ UHRIN, II. slovenská, c s. 77 a n.

²¹ UHRIN, II. slovenská, s. 87 a n.

²² CHŇOUPEK, Bohuš. *Banderovci*. Bratislava : Smena, 1989, s. 232 a n. a UHRIN, II. slovenská, s. 105 a n.

²³ HALAJ, Dušan. Príspevok k bojovej činnosti 2. partýzánskej brigády gen. M. R. Štefánika v Rajeckej doline (september 1944). In: *Zborník Múzea Slovenského národného povstania* 2. Martin : Osveta, 1977, s. 85. V této souvislosti je zajímavé, že jméno Ladislava Nosáka je v celé studii vzpomenu pouze v rámci jeho odvelení do Banské Bystrice – s. 76.

²⁴ NOSÁKOVÁ – SMIEŠKOVÁ, E. a ČIKEL, E. Podle manželčiny údajů na něj byla Němci i jmenovitě vyspána odměna.

– podľa niektorých údajů²⁵ odesiel 2. ríjna, podľa jiných již 30. září se šedesáti třemi partyzány.²⁶ L. Nosák sám situaci specifikoval takto: „...sme si v kúneradskom zámku zriadili štáb. Odtiaľto som spoločne s veliteľom škpt. Žingorom viedol v odkrytom frontovom boji operácie až do 27. sept., kedy sme boli veľkou nemeckou presilou rozbití a vohnaní do hôr. Dňa 29. sept. bol som odoslaný so 60. mužmi cez údolie Turca obsadeného Nemcami s úkolom, umiestniť sa v protiláhlych horách Veľ. Fatry. Zachytiť tade utekajúce naše vojská, sriadiť z nich znova bojové jednotky. Toto pohorie bolo už obsadené brigádou Jegorovou...“.²⁷

Přechod dolinou Turce, obsazenou Němci, trval Nosákově skupině dva dny (ovšem podle Jozefa Fraňa, který byl ve skupině, to byl ve skutečnost týdenní přesun ve velmi složitých podmínkách). Nakolik se L. Nosák v té době podílel na udržování spojení mezi Hlavním štábem partyzánských oddílů a brigádou není známo, ale fakt je, že finance pro brigádu přicházely.²⁸

Vzhledem ke zjištění, že by měl operovat v prostoru již obsazeném PB Stalin (Jegorov) „...som si vyžiadal od Hlavného štábu v Ban. Bystrici dispozície. Tu mi bolo nariadené, aby som mužstvo odvelil do Detvy. Ja sám však dostal som úkol zozbierať všetko naše mužstvo, ktoré samostatne prešlo z Rajeckej doliny a toto odveliť na Kyslú vodu. Medzitým moja skupina v Detve bola na rozkaz podpluk. Veličku zasadená do boja u Krupiny, kde bola úplne rozbitá. Zbytky som potom odvelil na Kyslú Vodu. Mňa zastihol pád Banskej Bystrice v doline Bukovca, kde som bol nemeck. vojskom zajatý ale po dvoch hodinách podarilo sa mi ujsť a na falošné papiere dostal som sa k Topolčanom. Počiatkom decembra nadviazal som spojenia so skupinou Sňazinského, ktorému som obstarával zásoby a financie. V januári 1945 nadviazal som spojenie so svojou brigádou, o ktorej sa hovorilo, že prešla do Poľska. Koncom januára som prešiel znova k brigáde. Dňa 23. febr. bol som menovaný veliteľom skupín v Oblasti Fatranského Kriváňa, kde som zorganizoval 210 mužov a s nimi previedol 9 bojových akcií proti ustupujúcemu nepriateľovi. Dňa 9. apríla spojil som sa s armádou.“²⁹ Mezitím měl to štěstí, že se náhodou sešel s manželkou, která se podobně jako on pohybovala mimo Turec s falešnými doklady.

Oddíl Fatranský Kriváň byl zformován rozkazem V. Žingora z 23. února 1945. Nosákova úloha byla zdánlivě prostá – soustředit místní partyzány a převzít velení. :*Brat Ladislav Nosák poveruje sa sjednotením partizánskych jednotiek a zorganizovaním partizánskeho oddielu v pohorí Fatranského Kriváňa.*“ Partyzánské skupiny „sú povinné ihneď podriaďiť sa jeho veleniu. Menovaný veliteľ je oprávnený samostatne rozhodovať vo veciach týkajúcich sa činnosti proti nepriateľovi, ochrany svojej skupiny i miestneho obyvateľstva.“³⁰

²⁵ UHRIN, II. slovenská, s. 100. Datum 2. října uvádí i publikace *Príspevky k dejinám Slovenského národného povstania v Turci*, Nákladom Turčianskej partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika, b. m., b. r. (1946), s. 185.

²⁶ HALAJ, Dušan. *Bojom k víťazstvu III.* (sloupcová korektura rukopisu.) Toto datum uváděl V. Žingor.

²⁷ *Vlastný životopis poručíka Ladislava Nosáka*, SV, 23. 4. 1945 (kopie v archivu autora).

²⁸ HALAJ, *Bojom*, c. d., Nutno ovšem podotknout, že část peněz pro brigádu se ztratila a pro zpronevěru byl vyšetřován jeden z příslušníků Nosákovy skupiny, přičemž podobné podezření bylo vysloveno i vůči Nosákově – UHRIN, II. slovenská, s. 100, pozn. 62. Údajně konflikt mezi Nosákem a Širokým na sjezdu v roce 1946 měl také tyto kořeny.

²⁹ *Vlastný životopis...*, tamtéž. O nasazení u Krupiny např. ŠTEFANSKÝ, Václav. Slovenské národné povstanie v Turci. In: KEVEŠ, Ján (ed.). *Odboj v Turci (1938-1945)*. Martin : Okresný výbor Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov v Martine, Osveta, 1985, str. 1 a n.

³⁰ *Soubor rozkazů a dokumentů velitele oddílu Fatranský Kriváň*. Originály byly v držení dcery L. Nosáka Ing. Ludmily Haplové, dnešní uložení neznám. Kopie v archivu autora. Zajímavostí je razítko na pověření – *Veliťstvo I. Slovenskej partizánskej brigády generála M. R. Štefánika*.

Komisařem byl jmenován Jozef Fraňo. Oddíl měl mít stav rostoucí od vzniku do dubna od 30 do 120 mužů (což je zhruba polovina stavu uvedeného Nosákem, v té době již poručíkem part.). Měl vysloveně mezinárodní složení a při vzniku jen velmi slabou výzbroj, rozhodně nepostačující na bojové vystoupení. Počínaje 7. březnem 1945 byla změněna organizační struktura brigády. Kromě štábní jednotky byly ustanovena tři oblasti. Oblast III. „Vladimír“ pod Nosákovým velením byla nadřazena partyzánským oddílům v operačním prostoru Kraľovany, ovšem podle všeho se zde tehdy nacházel pouze jeden oddíl („Vladimír“). Teprve později přibyl další („Javornický“).³¹ (V rámci reorganizace byl L. Nosák k tomuto dni povýšen na poručíka). Vytvoření oblastí bylo logickým krokem v situaci, kdy až dvoumetrový sníh vlastně vylučoval shromáždění brigády z jednotlivých táborů a její manévry.

„S Lacom Nosákem som sa znovu dostal do kontaktu až potom, keď prišiel do Studenca“, vzpomínal J. A. Sitár. „To musel byť február... ja som tam išiel na inšpekciu týchto táborov jednotiek, čo sú vo Fatranskom Kriváni...“ O vyslání do Banské Bystrice uvedl: „Ja viem, že Laco išiel tam, a potom Laco išiel (pokiaľ som počul) buď s Francúzmi – Lannurienom a Laco sa mal vyskytovať niekde pri Krupine... My sme tu nemali vtedy o ňom správy; viem, že sa spomínalo, že sa má ku nám vrátiť.“³²

Ve složitých podmínkách jak přírodních, tak vojenských (respektive bojových) byly Nosákův návrat k brigádě a velitelské povinnosti bezesporu náročnou situací. Hodnocení Nosáka jako velitele partyzánského oddílu nepovažoval Sitár za jednoduché: „To je otázka pohľadov, čo vlastne partizánske jednotky v zime majú robiť, akým spôsobom prežívajú... po potlačení, respektíve prechodu do hôr vystáva otázka, aká bola bojová činnosť... Je ťažké hodnotiť človeku, ktorý nič také neprežil, akým spôsobom má taká partizánska jednotka pokračovať v boji, ale v podstate by som povedal, že za tých podmienok, ktoré tu boli po páde Bystrice, mali všetky jednotky hlavnú starosť – prežiť. To sú nepredstaviteľné podmienky. To vyplýva z toho rozdielu medzi organizovanou armádou so všetkými službami, s tylom, s pravidelným zásobovaním – lebo napríklad v partizánskej vojne, kto je ranený, nemá nádej, že prežije, pokiaľ je ranený vážnejšie – ten musí zomrieť. Teraz tie hlavné otázky: vôbec mať zbraň, otázka spoľahlivosti streliva – keď s hrôzou zistí, že ide každý tretí náboj z toho automatu, keď dôjde k stretnutí s Nemcom a ten automat puká tak ako sa mu chce. To znamená jedlo napríklad, prespatie... to je problém, neustále dážde, zima, hlad.“

Nemci mali batérie minometov, kdekoľvek videli sebamenší pohyb (a to bolo v celom priestore povstania), tak išla salva z minometov. To znamenalo pohybovať sa výhradne pod krytom lesa, nikdy nie po okraji lesa, po lúkach. Hlad, nedostatok streliva, kázeň – kázeň neexistuje – to, čo sa v armáde chápe ako organizačný poriadok, to neexistuje; tam existuje skutočne dobrovoľné puto. To je jediné, čo tých ľudí spája – spoločne sa chrániť a spoločne prežiť. Žiadne iné puto neexistuje. A to tých ľudí drží pohromade. To znamená – kde tí ľudia spali, neustále mokri, čo jedli, ja si to sám neviem predstaviť, ako vlastne, a teraz sa starať o ranených, čo s ranenými... Bolo treba lopaty, sekyry, pily, lebo strom sa nedá odstreliť flintou ani nožíkom. Muselo sa takéto náradie pozháňať, aby sa bunkry... Musela byť v prvom rade strážna služba. Museli byť nejaké kontakty dolu, aby sa obnovilo a zorganizovalo zásobovanie, aby prišli nejaké zemiaky, fazuľa, prosto najzákladnejšie potraviny. Masť, chleba a t. d. neexistovalo. Krúpy, fazuľa, múka. Z múky sa umiesilo testo, ale kúriť neexistovalo cez deň, lebo by sa miesto hneď identifikovalo. (Ešte doteraz som nevidel, nenašiel, aby sa z tohoto pohľadu historik zaoberal podmienkami partizánskej vojny...)“³³

³¹ UHRIN, II. slovenská, s. 114 a n.

³² SITÁR, tamtéž.

³³ SITÁR, tamtéž.

Zdánlivě okrajový popis ve skutečnosti významně definuje podmínky, v nichž Ladislav Nosák po návratu ke své brigádě organizoval oddíl Fatranský Kriváň. Vrátil se koncem ledna 1945, 23. února byl pověřen velením tomuto oddílu „s úlohou sjednotiť menšie jednotky v pohorí Fatranského Kriváňa.“³⁴ (Jeho manželka vzpomínala, že byla jednou z partyzánských spojek.³⁵) „Fatranský Kriváň mal viacero táborov. Tam išlo o to, že tam boli dva také... tam šlo o to vzájomné podriadenie sa, lebo niektorí chceli existovať samostatne. Všetkým napríklad to bola otázka zásobovania, pokiaľ sa zorganizovalo po tých obciach, to zase bolo s nasadením života, a trebárs týchto zásob sa nemohol zmocniť jeden tábor a druhý nemá nič, A takéto tendencie tu boli. To znamená – museli sa začleniť naspäť do zväzku brigády, a museli uznať, že existuje brigáda a museli uznať isté regule, napríklad konkrétne pre prežitie, zásobovanie, neuvedenie do nebezpečenstva, stopy a t. d. Bolo samozrejme organizovať tak – lebo Nemci robili trestné výpravy – pokojne mohli prísť po stopách: prídu do tábora a jednoducho ten tábor vyhladia, ako sa nám stalo... inšpekcia mala za cieľ preveriť vlastne stav, aký tam je, a obnoviť ten stav brigády... Tábory museli odpovedať a odpovedali tým základným požiadavkom, pretože bez ohľadu na to, či ich uznali, ak ich uznali, prežili. To bola nevyhnutná požiadavka sebazáchovy. Nemohli jednať inak.

I u Laca Nosáka boli v jednom tábore také excentrické... áno, viem, ten veliteľ tábora do dneška spomína, že sme na seba vytiahli revolvery, keď som tam prišiel na inšpekciu, dnes to dáva k dobru. Je možné, že tam niečo škripalo. V podstate išlo o to, aby neboli ohrození tí, ktorí obnovili zásobovanie dolu v dedinách, lebo im išlo o život, a aby sme efektívne nejaké zásoby dostali, a aby tie zásoby boli rozdelené – lebo nemali sme kde čo zobrať – spravodlivo na jednotlivé tábory.³⁶

Nejednoduchou situáci, do níž L. Nosák dorazil, zřejmě komplikovaly i některé personální problémy: bývalý příslušník oddílu Dušan Jančovič se k nim vyjádřil sice zdrženlivě, ale přesto zřetelně – a i zde bylo vidno, s čím vším se musel Nosák jako velitel vyrovnávat a jak musel některé problémy řešit možná i v rozporu s vlastními představami. Podle Jančovičovy vzpomínky „Ladislav Nosák bol veľmi šikovný, schopný. Bolo na ňom vidno, že má maturitu. Už v horách bolo zrejme, že je dobrodruh. Udržoval čudné styky, stalo sa i to, že do tábora priviedol akýchsi veľkostátkárov, musel sa ich však rýchlo zbaviť.“³⁷ A navíc se musel Nosák vyrovnávat i s nechutí některých skupin podřídit se jednotnému velení. Ale jak si vzpomínal gen. Fraňo, opakované prověrky oddílu dopadly dobře.

„Vtedy boli mimoriadne vysoké snehy. A ísť v takýchto snehoch, to je dneska ťažko si predstaviť. Dá sa väčšinou ísť iba v noci, cez deň je problematické, čiže nejaké spojenie medzi skupinami bolo iluzórne. To väčšinou boli izolované ostrovy, kde si každý sám zriadil vlastné podmienky pre prežitie.“³⁸ Je tedy zcela evidentní, že pokud měl Nosák za úkol tyto skupiny nejen jednorázově spojit, ale především jako velitel zodpovídat za jejich bezpečí, životaschopnost a také (to asi hlavně) za jejich bytí podmínkami omezenou bojeschopnost, musel projevovat nejen odhodlání, ale i dostatek rozhodnosti, předvídavosti i fyzické kondice. „Za všetko sa teda musí platiť nezmernou námahou, napríklad pochodovať 15-20 hodín snehom, ktorý je po pás, po prsia. Aká je rýchlosť postupu? Ak sú Nemci vybavení lyžami, aké sú šance? Teraz pre tie potraviny pre 30, 50, 60 ľudí sa musí raz za mesiac do tej dediny.

³⁴ Slovenský ..., heslo Nosák, tamtéž.

³⁵ NOSÁKOVÁ-SMIEŠKOVÁ, tamtéž.

³⁶ SITÁR, tamtéž.

³⁷ JANČOVIČ, Dušan, rozhovor s autorem, 1986, archiv autora. D. Jančovič měl ovšem specifický pohled – byl přesvědčeným členem KSS a stranickým funkcionářem, takže posuzoval problém celkem logicky i z třídního hlediska a možná i pod starým vlivem soudu a rozsudku.

³⁸ SITÁR, tamtéž.

*A zanechávajú za sebou stopa v tom snehu. Akým spôsobom zviest' toho prenasledovateľa, aby po tých stopách neprišiel za mnou? Aby prišiel niekam inam? Na holiach znamenalo dôjsť z jedného tábora do druhého ísť minimálne snehom 6, 7, 8 hodín. V bunkroch sa kúri len v noci. Jedlo sa len raz za deň, varili sa najprimitívnejšie jedlá – napríklad múka opečená na kameni, alebo krúpy, hrach, fazuľa uvarené vo vode, masti nebolo, soli nebolo, chleba nebolo.*³⁹

Jednoduché nebylo ani velet jednotce, ktorá de facto neměla dostatek výzbroje. Oddíl začínal s devatenácti puškami, dvěma samopaly a jedním lehkým kulometem a téměř po celou dobu existence dosáhl vyzbrojení jen pro polovinu mužstva. Přitom se skládal ze šesti národností, což samo o sobě mohlo vést k napjaté situaci už vzhledem na to, že v něm byli i Maďaři, Rumuni a Rakušan.⁴⁰ (K postupnému dozbrojení oddílu zřejmě došlo až těsně před příchodem osvobozovacích jednotek – v té době, 9. dubna 1945, se uvádí 210 příslušníků, 184 pušek, 11 samopalů a 8 lehkých kulometů.⁴¹)

26. února dorazil Ladislav Nosák s pomocí spojky do doliny Studenec, kde zřídil štáb oddílu. Úkoly už měl přiděleny: po zorganizování oddílu a jeho začlenění do brigády přepadat dopravu v úseku Sučany – Kraľovany. Obdržel od velitelství brigády nevyplněné formuláře legitimací a orazítkované potvrzenky na odběr potravin spolu se 40 000 korun. V tom čase shromáždil 27 partyzánů a v Sučanech zorganizoval Revoluční národní výbor, zajišťující aktivní pomoc oddílu. První starostí bylo (kromě materiálního zabezpečení) vykopat zemljanky a ubytovnu pro větší počet občanů, neboť se předpokládaly dlouhodobé boje v okolí. Opevňoval doliny, připravoval zásoby a bojové akce. Tyto práce trvaly do 16. března,⁴² další den už začalo bojové nasazení, přičemž platil striktní zákaz boje v osadách, pokud nešlo o zcela nevyhnutný případ. Hlídka pod velením komisaře Fraňa úspěšně zaútočila u kraľovanského tunelu na dvě německá auta a zabila důstojníka a pět vojáků. Další bojovou akcí byla přestřelka hlídky s německou jednotkou 26. března, kdy mělo padnout jedenáct Němců. Již předtím, 10. března, se část oddílu pod Nosákovým velením pokusila útokem na železniční stanici Vrútky získat zbraně, ale neúspěšně. Vzhledem na slabou výzbroj probíhala hlavně hlídková činnost, úspěšné bylo vyhození železobetonového mostu u Turan (2. dubna), přepad německé kolony a vyřazení čtyřiceti šesti německých vojáků a zničení čtyř vozů s municí (8. dubna). 9. dubna 1945 došlo pod Nosákovým velením k navázání dotyku se 4. československou brigádou a ve vzájemné spolupráci k obsazení Turan. Asi poslední úspěšnou akcí Fatranského Kriváně bylo odminování železnice a přepad německého opevnění během přechodu fronty.⁴³

O způsobu řízení činnosti oddílu a velení vypovídají posádkové rozkazy vydávané štábem oddílu. První vyšel 13. března 1945. Stanovil posádkového dozorcího důstojníka a bojové družstvo stavící stráž. Rozkazem č. 2 z 29. března byli určeni velitel stráže a strážní, „Dnešný stav posádky: 26 mužov, 1 nem. dolu.“ Současně bylo nařízeno stavět přes den stráž na Velký pátek „dolu v doline od 8 hod – 14 hod.“ Dočasně byl jmenován výkonný posádky. Část oddílu dostala rozkaz přesunout se „do Horného bunkera“ a skupině byl určen velitel se zástupcem. „Zakazujem: Od dnešného dňa bez dovoľenia posádkového veliteľa opustiť posádku. Vždy, kto bude chcieť ísť preč, deň predtým bude žiadať o dovoľenie opustiť posádku. S okamžitou platnosťou zakazujem čo najprisnejšie akékoľvek svojvoľné strieľanie. Výstrel povolí iba veliteľ odriadu. Závady: Zistil som že mužstvo stáva neskoro a tým sa potom

³⁹ SITÁR, tamtéž.

⁴⁰ UHRIN, II. slovenská, . s. 131 a n.

⁴¹ HALAJ, *Bojom*.

⁴² HALAJ, *Bojom*. D. Halaj v rukopise zjevně nesprávně uvádí spojení s Rudou armádou místo I. ČSAS.

⁴³ UHRIN, II. slovenská, s. 131 a n.

zdržuje práca. Preto počínajúc dnešným dňom nariaďujem. Kuchára alebo jeho zástupcu zobudí veliteľ stráže alebo strážny o 6 hod., tak aby bola káva hotová o $\frac{1}{4}$ na 8., budiček ostatného mužstva je $\frac{1}{2}$ 7 hod. Nástup k rozkazu, ktorý bude bývať denne o $\frac{3}{4}$ 8 hod a nástup do zamestnania o 8 hod. Ten kto bude chorý, hlási sa u veliteľa stráže.“ Spolu s tým nařídil systém signalizácie činností píšťalkou včetně vyhlášení poplachu. 30. března byl vydán zákaz vzdálit se bez povolení na více než 50 kroků od tábora, současně bylo stanoveno tímto dnem disciplinární konání za přestupky. Dále: „Zakazujem všetkým mužom, ktorí bývajú v hornom bunkeri vylievať alebo už hoci čím znečisťovať tečúcu vodu, nakoľko táto sa potom používa na varenie a pitie. O dodržiavanie tohoto zákazu činím zodpovedného veliteľa bunkera. Zistil som, že veliteľia stráže a strážny neplnia presne svoje povinnosti: napríklad veliteľ stráže zaspí a stráže sa vymieňajú sami, tiež kto má stráž, musí byť po celú dobu oblečený a obutý aby bol pripravený v každý okamih – ináč upozorňujem na povinnosti vel. stráže a strážnych.“ Současně – pro případ napadení nepřítelem – rozdělil mužstvo do družstev. Dalším rozkazem 31. března stanovil množství střeliva (60 nábojů na muže, 6 zásobníků na kulomet) a nařídil dodržovat zatemnění v bunkrech. Později – zjevně se projeví příznaky brzkého boje, československé jednotky postupovaly již od Lubochně na západ – nařídil posunutí stráží dále od tábora a povinnost mužstvu spát oblečené, „aby mohlo byť nasadené každý okamih... mužstvo je povinné bezpodmienečne poslúchať svojich veliteľov.“ 6. dubna nařídil další zpřísnění služeb, „Od dnešného dňa pokladá sa part. skupina Fatr. Kriváňa za úradnú skupinu partyzánsku, nakoľko sme začali boj proti nepriateľovi, preto upozorňujem všetko mužstvo... kto sa prehreší môže byť ľahko postavený k múru a odstrelený.“ 8. dubna nařídil stavět podstatně zesílenou stráž. Z uvedených textů průkazně plyne, jaké úsilí musel Ladislav Nosák vynakládat na vybudování a udržení potřebné disciplíny, aby splňoval jisté standardy brigády (vyplývající i ze vzpomínky J. A. Sitára). V extrémně těžkých životních podmínkách oné zimy však jiné cesty nebylo, nehledě již na podmínky bojové. Snažil se o všestranné udržení kázně – např. na nošení zbraně byl potřebný doklad, pohyb mimo tábor pouze s povolením, striktní rozdělení bojovníků do menších jednotek, vydávání písemných rozkazů na vykonání bojové akce, vyhodnocování „vyplnění bojového rozkazu“. Současně byla vedena evidence účtů za potraviny, získané v obcích – potvrzuje to vyúčtování Místního národního výboru v Turanech z 20. června 1945.⁴⁴

Po skončení bojů a sestoupení partyzánské brigády z hor „...všetky zbrane brigády boli sústredené... na príkaz Vila Žingora sme tieto zbrane my odvážali do kaštiela v Trebostove... to bolo, až keď som ja demobilizoval. Mali sme za úlohu... odviezť to do Trebostova, tam sme išli na kávu k domácej panej, a keď sme vyšli, bolo auto prázdne... štyri plné Kánady (rozuměj vozidla z UNRRA – pozn. autora) zbrani brigády sme uložili v Trebostove. Nepýtali sme sa veliteľa načo, prečo, a t. d., partizáni odložili zbrane. Tiež sme to nikomu nehovorili. A tieto zbrane boli odložené až do roku 1949.“⁴⁵ Nosák byl postupně vyznamenán Řádem SNP I. tř. a Československým válečným křížem 1939.⁴⁶

Návrat Ladislava Nosáka do–velmi krátkého – mírového života nebyl právě přímočarý. Po krátkém působení ve funkci velitele NB-2 a současně zástupce oblastního velitele NB v Žilině odešel do hospodářských funkcí a v roce 1949 nastoupil (oficiálně proto, aby mohla manželka z důvodu plicního onemocnění změnit prostředí) roční neplacenou dovolenou. Zda již v té době věděl, že je v hledáčku Státní bezpečnosti, není zřejmé. Ovšem jeho vztah k Viliamu Žingorovi a pravděpodobně i sdílení názoru, že partyzáni by měli mít právo spo-

⁴⁴ HAPLOVÁ, tamtéž.

⁴⁵ SITÁR, tamtéž.

⁴⁶ ŠTAIGL, *Generáli*.

lurozhodovat o spoločensko-politickém vývoji, mohly byť jedním z hlavních dôvodů snahy stáť se méně nápadným. Po zjištění na prelomu let 1949 – 1950, že je po něm vyhlášeno pátrání, přešiel do jakési poloilegality. Měnil místa pobytu, ale přitom se prokazoval doklady na vlastní jméno. Zatčen byl koncem května 1950. Byl vyšetřován a obviněn jako jeden z hlavních podezřelých spolu s Viliamem Žingorem a dalším velitelem jednotky v II. PB M. R. Štefánika Samuelem Bibzou. Případ Turiec byl rozpracován již v roce 1948 a postupně zahrnul 113 vyšetřovaných,⁴⁷ takže bylo nutné pro hlavní proces vyčlenit ty, které StB považovala za nejdůležitější. Nosák byl tedy mezi nimi s absurdními obviněními. Jednou z rozhodujících součástí obvinění byla příprava ozbrojené akce, jež údajně měla přilákat pozornost Západu: „*Chcel som obsadiť Turč. Sv. Martin na tri dni a tak upozorniť zahraničie na našu činnosť*,“ musel Nosák vypovídat během soudního procesu.⁴⁸ Je smutným paradoxem Nosákovy odbojové činnosti, že plán, na němž aktivně spolupracoval na jaře 1939, byl prakticky zkopírován do tohoto procesu. Jenže tehdy za něj byl odsouzen na 18 měsíců žaláře, nyní spolu s dalšími obviněními na základě provokací a konstrukcí StB vedl k trestu smrti. Po monstrprocesu, jenž skončil před tehdejší Státním soudem v Bratislavě po čtyřdenním hlavním pojednávání 21. října 1950, byl Ladislav Nosák jako jeden ze tří hlavních obžalovaných odsouzen. Kvalifikace trestného konání zněla: spolčení za účelem pokusu o zničení lidovědemokratického zřízení, organizování branných a pomocných sil zvláštní měrou ohrožujících státní zřízení, vyzvídání státního tajemství ve prospěch cizí moci; dopustil se tedy údajného zločinu velezrady a vyzvědačství. Rozsudek zněl na trest smrti a peněžní trest 50 000 Kčs.⁴⁹ Soud se samozřejmě nezajímal o charakter vyšetřování, takže nikdy nepadla ani zmínka o brutalitě a dlouhodobém mučení, jimiž byla přiznání vynucena. Stejně tak se pochopitelně nesměla objevit ani zmínka o tom, že celý případ byl vyfabrikován na základě dalekosáhlé provokace prostřednictvím skupiny agentů StB. Příprava byla vykonána v časných ranních hodinách 18. prosince 1950 v bratislavské věznici.

Trvalo dlouhých sedmáct let, než si tlak rodin a politický zájem nejvyšších míst vyžádaly obnovu procesu. V dubnu roku 1967 Předsednictvo ÚV KSČ podalo návrh na obnovu procesu.⁵⁰ Krajský soud v Banské Bystrici v březnu 1968 v plném rozsahu rozsudky – t. j. včetně nad Ladislavem Nosákem – pod č. j. TS 3-57/50 zrušil. Nosák se nepochybně nechal zatáhnout do některých aktivit, které mohly nést momenty trestnoprávnosti. Jenže to, za co byl odsouzen, shrnul rehabilitační soud takto: „*Hoci išlo o vyprovokovanú činnosť, z vykonaných dôkazov nevyplýva subjektívny zámer obžalovaného porušiť záujmy uvedené v zákone*.“⁵¹ Byla to však jen neúplná rehabilitace, plně rehabilitace a především vrácení pošpiněné cti bojovníka proti fašismu se Ladislav Nosák dočkal až v roce 1994, kdy byl prezidentem republiky povýšen do hodnosti generálmajora in memoriam.⁵²

⁴⁷ JABLONICKÝ, Jozef. Případ Turiec. In *Podoby násilia*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 156 a n. PEŠEK, J., *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava : Veda, 1996, s. 65.

⁴⁸ *Proces proti velezradným fabrikantom, veľkostatkárom a zapredancom. Žingor a jeho spoločníci pred Štátnym súdom: Poverenieťvo spravodlivosti 1950*, s. 20. K autorství této děsivé publikace se až v roce 1990 přiznal Ladislav Mňačko. Text této brožury plně odpovídá znění soudního spisu.

⁴⁹ *Proces*, s. 94.

⁵⁰ DVOŘÁK, Pavel. *Kto zabil Viliama Žingora?* Budmerice : RAK, 1994, s. 132, 138.

⁵¹ LETZ, Róbert – MATULA, Pavel (eds.). *Dokumenty k procesu s Viliamom Žingorom a spol.* Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009, s. 261.

⁵² ŠTAIGL, *Generáli*.

S. V. CHYTKA: GENERALMAJOR IN MEMORIAM LADISLAV NOSÁK IM WIDERSTAND

Die Persönlichkeit von Ladislav Nosák – einem bedeutenden Vertreter des Widerstands in der Slowakei und Teilnehmer am Slowakischen Nationalaufstand – erregte die Aufmerksamkeit der Historiker bisher vor allem im Zusammenhang mit seinem tragischen Schicksal im fingierten Prozess gegen Viliam Žingor. Genau aus diesem Grund konzentriert sich der Autor auf die Darstellung seiner Widerstandsaktivitäten in der Zeit der Slowakischen Republik 1939 – 1945. Bereits 1939 beteiligte sich Ladislav Nosák aktiv am sogenannten Aufstand von Ružomberok, wofür er 1940 verurteilt wurde. Dennoch setzte er seine Widerstandsaktivitäten fort. Die Vorbereitungen für den Widerstand in der Region Turiec erreichten im August 1944 ihren Höhepunkt. Am 25. August wurde Nosák zum Stabschef der Zweiten tschechoslowakischen Partisanenbrigade von General M. R. Štefánik ernannt. Anfang September 1944 wurde er u.a. Mitglied des Bezirks-Nationalausschusses in Martin. In den folgenden Wochen nahm er an den Verteidigungskämpfen „seiner“ Partisanenbrigade in der Region Turiec teil. Nach der militärischen Niederschlagung des Aufstandes versteckte sich Nosák an verschiedenen Orten. Erst Ende Januar 1945 nahm er Kontakt zu seiner eigenen Partisanenbrigade auf und organisierte im folgenden Monat eine Partisaneneinheit in der Gegend von Fatranský Kriváň. Die Einheit mit dem gleichlautenden Namen (Fatranský Kriváň) führte unter schwierigen Wetter- und Geländebedingungen Kampfhandlungen durch. Nach dem Frontübergang und dem Ende des Zweiten Weltkriegs nahm Ladislav Nosák am zivilen Leben teil. Er wurde 1950 aufgrund von erfundenen Anschuldigungen im Prozess gegen Viliam Žingor und Co. hingerichtet.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archív a archívne pramene / Archives and Archives sources

Archiv bezpečnostních složek MV ČR Praha.

Archív Múzea SNP Banská Bystrica, UŠPH, f. 121.

Vojenský archív – Centrálna registratúra Trnava, kmenový list.

Vojenský historický archív Bratislava, f. VV2 – VDO2, f. MNO Slov.

Archív autora/Author's Private Collection

Rozhovory, vzpomínky, kopie písemností

NOSÁKOVÁ-SMIEŠKOVÁ, Elena, 1988.

ČIKEL, Elemír, 1983.

ZÁTURECKÝ, Ladislav, 1983.

RAŠLA, Anton, gen. JUDr., 1988.

SITÁR, Ján Alexander, asi 1990.

MUCHA, Pavol.

JANČOVIČ, Dušan, 1986.

Soubor rozkazů a dokumentů velitele oddílu Fatranský Kriváň. Originál JUDr. L. Haplová, kopie v archivu autora.

Vlastný životopis poručíka Ladislava Nosáka, SV, 23. 4. 1945, kopie v archivu autora.

Dotazník pro Slovenský biografický slovník, vyplněný E. Nosákovou-Smieškovou, opis v archivu autora.

Edície prameňov a publikované pramene/ Source editions and Published editions

Letz, Róbert – Matula, Pavel (eds.). *Dokumenty k procesu s Viliamom Žingorom a spol.* Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009. ISBN 978-80-89336-15-2.

Žingorov proces. Filmový dokument Československé televize, Bratislava, 1968.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie, štúdie a články v časopisoch / Monographs, Articles in Journals

DVOŘÁK, Pavel. *Kto zabil Viliama Žingora?* Budmerice : Rak, 1994. ISBN 80-85501-03-1.

GIACH, Michal (ed.). *Turčianske obce v odboji (1938 – 1945)*. Martin : Osveta, 1989. ISBN 80-217-0050-5.

HALAJ, Dušan (ed.). *Protifašistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Martin : Osveta, 1980.

HALAJ, Dušan. Príspevok k bojovej činnosti 2. partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika v Rajeckej doline (september 1944). In: *Zborník Múzea Slovenského národného povstania* 2. Martin : Osveta, 1977.

HALAJ, Dušan. *Bojom k víťazstvu III.* (slupcová korektura rukopisu).

CHŇOUPEK, Bohuš. *Banderovci*. Bratislava : Smena, 1989.

CHYTKA, Stanislav (ed.). *Ružomerská vzburá 1939*. Zborník vystúpení zo seminára 11. 6. 1999, Ružomberok : Mesto Ružomberok, 2000. ISBN 80-968005-2-3.

CHYTKA, Stanislav. Podmínky a formování protifašistického odboje v dolním Liptově (jaro 1939). II. In: *Zborník Múzea Slovenského národného povstania*, roč. 15. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 1990. ISBN 80-217-0202-8.

JABLONICKÝ, Jozef. *Podoby násilia*. Bratislava : Kalligram, 2000. ISBN 80-7149-356-2.

MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Slovenský biografický slovník*, IV. zv., M – Q, Matica slovenská Martin, 1990. ISBN 80-7090-070-9.

PEŠEK, Jan. *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava : Veda, 1996.

PLEVZA, Viliam – VLADÁR, Jozef – ŽIŠKOVÁ, Moroňová, Katarína (eds.). *Dejiny Slovenského národného povstania. Encyklopédia odboja a SNP* 2. vydanie. Bratislava : Pravda, 1985.

Príspevky k dejinám Slovenského národného povstania v Turci, Nákladom Turčianskej partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika, b. m., b. r.

Proces proti velezradným fabrikantom, veľkostatkárom a zapredancom. Povereníctvo spravodlivosti, 1950.

ŠTAIGL, Jan a kol. *Generáli – slovenská vojenská generalita 1918 – 2012*, 2. aktualizované a spresnené vydanie. Bratislava : MAGNET PRESS SLOVAKIA v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2012. ISBN 978-8089169-25-2.

ŠTEFANSKÝ, Václav. Slovenské národné povstanie v Turci. In: *Odboj v Turci (1938-1945)*. Martin : Osveta, 1985.

UHRIN, Marian a kol.: *II. slovenská partizánska brigáda M. R. Štefánika*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2009. ISBN 978-80-970238.

Internetové zdroje /Internet sources

<https://www.upn.gov.sk/sk/18-21-oktober-1950-proces-s-viliamom-zingorom-a-spol/>.

<https://www.vtedy.sk/vykonstruovany-proces-odsudil-partizanskeho-velitela-viliama-zingora-na-smrt-obesenim>.

O autorovi /About the author

PhDr. Stanislav V. CHYTKA

Malé Tatry 21, 034 01 Ružomberok

e-mail: stnslvchytka@gmail.com